

Kristi Raik. 2003. *Democratic politics or the implementation of inevitabilities? Estonia's democracy and integration into the European Union*. Tartu: Tartu University Press. 235 s. + liitesivut.

Ulkopoliittisen instituutin tutkija Kristi Raik puolusti marraskuussa 2003 valtio-opin alaan kuuluvaa väitöskirjaansa Turun yliopistossa. Hänen tutkimuksensa aiheena on Viron liittymisprosessi Euroopan Unioniin, jota tarkastellaan ennen kaikkea niiden vaikutusten kannalta, jotka sillä on ollut maan poliittiseen demokratiaan. Kirja on omiaan syventämään keskustelua etelänaapurimme poliittisesta elämästä ja EU:n itälaajentumisen vaikutuksista yleisemminkin. Se lähtee järkevästä, vaikka välillä unohtetusta hypoteesista, että EU-liittymisprosessin seuraamukset eivät ole liittymämaiden demokraattisen kehityksen kannalta olleet pelkätään myönteisiä. Unioniin liittyville maille esitettyjen vaatimusten joukossa on kylläkin demokratiaa tukevien instituutioiden stabiilius, vähemmistöjen suojelu ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Jäsenyysneuvotteluihin ja tulevaan jäsenyyteen valmistautumiseen on kuitenkin lyönyt leimansa kova kiire, joka jo sinällään on kaventanut mahdollisuuksia neuvottelutavoitteiden muotoutumiseen demokraattisessa keskustelussa. Jäsenyyden kelpoisuusehdot on yksipuolisesti asettanut EU, eikä ehdokasmaa ole niihin voinut vaikuttaa. Raikin tutkimus asettaa myös kunnianhimoisia metodologisia tavoitteita, vaikka ei pystykään niitä täysin lunastamaan.

Arvosteltavan kirjan voisi sanoa kuuluvan postsosialistisen politiikan tutkimuksen toiseen, ehkäpä kolmanteen supkupolveen. Kun ensimmäisten tutkimusten polttopisteessä oli niin sanottu transitio, eli vanhojen poliittisten instituutioiden korvaaminen uusilla, siirtyi huomio 1990-luvun loppupuoliskolla demokratian vakiintumiseen eli konsolidaatioon. Kristi Raik toteaa väitöskirjassaan välttävänsä demokraattisen konsolidaation käsitettä, sillä myöskään niin sanottuja vanhoja demokratioita ei voi pitää lopullisesti ”valmiina” järjestelminä – tuollainen lopullisuus olisi kai ristiriidassa itse demokratiakäsitteen olemuksen kanssa. Voisi sanoa, että työ tässä mielessä jo ennakoii postsosialistitutkimuksen sulautumista politiikan ja yhteiskunnan tutkimuksen valtavirtoihin, välillä olemassa olleen lähes itsenäisen tieteenalan katoamista.

Ajatus julkisen keskustelun tärkeydestä demokraattisen päätöksenteon osana on ominaista niille demokratian määritelmille, jotka perustuvat politiikan sisältöön eivätkä sen institutionaaliseen kehukseen. Tästä ”osallistuvan” tai ”sisällöllisen” demokratian teoriaperinteestä kasvaa myös Kristi Raikin tutkimus. Johdonmukaista on, että hänen huomionsa kiinnittyy diskurssiin, eli Viron EU-liittymistä käsitteleviin teksteihin (s. 35). Hän ei oleta habermasilaisen ”herruudesta vapaan kommunikaation” olemassaoloa, vaan pitää poliittista keskustelua yhtäaikaa sekä vallan tuotoksena että sen tuottajana. Tässä hän yhtyy Foucault’hon ja varsinkin Chantal Mouffe’iin, Ernesto Laclau’hun ja niin sanottuun Essexin koulukuntaan. Vaikka Raik paljonkin korostaa tutkimuksensa eklektistä luonnetta ja teoreettista pluralismia, ei teoriataustan eri osatekijöiden, tai niiden ja yleisemmän kysymyksenasettelun välillä näy ristiriitoja. Demokratian, kommunikaation, vallan ja diskurssin käsittely on mielenkiintoista, paikoin syvällistäkin.

Empiirisen tutkimuksensa taustaksi Raik on kirjoittanut yleiskatsauksen Viron ja EU:n suhteista sekä Viron politiikan yleisemmästä kehityksestä itsenäisyysaikana. Hän osoittaa olevansa hyvin perillä tähänastista tutkimuksista. Samaa voidaan sanoa myös luvusta 6, jossa käsitellään kansalaisyhteiskunnan eli niin sanotun kolmannen sektorin roolia Viron yhteiskunnassa ja politiikassa. Eräitä ongelmia ilmenee tutkimuskysymyksen operationalisointiin ja empiriaan tultaessa. Diskurssin käsite määritellään kyllä asiaan kuuluvasti vaikka hyvin yleisesti (s. 24) ”historiallisesti erityiseksi merkitysjärjestelmäksi, joka asettuu osaksi (*is embedded in*) sosiaalisia käytäntöjä, instituutioita ja organisaatioita”. Kun Raik sitten ryhtyy määrittelemään tutkimuskohdettaan tarkemmin (s. 36), osoittautuu siksi EU:n laajentumis- ja integraatiodiskurssi, joka puolestaan sisältää neljä ”aladiskurssia” (*subdiscourses*): 1) EU:n instituutioiden tuottama virallinen laajentumisdiskurssi, jota voidaan tutkia virallisista asiakirjoista ja päätöksistä; 2) Viron valtion (*Estonian state*) tuottama virallinen integraatiodiskurssi, jota tutkitaan asiakirjoista, päätöksistä, parlamenttikeskusteluista sekä poliitikkojen ja virkamiesten haastatteluisista; 3) Viron julkisuudessa (*public sphere*) syntyvä julkinen integraatiodiskurssi, joka ilmenee sanomalehdistön ja muiden julkaisujen analysista; sekä 4) Viron julkinen mielipide, jota heijastavat kyselytutkimusten tulokset.

Lukijassa herää tässä kohden kysymys, onko kaikkien

mainittujen tutkimusalueiden käsitteleminen yhden diskurssin osina perusteltua siinä mielessä, että ne todellakin muodostaisivat yhden yhtenäisen merkitysjärjestelmän. Vai olisiko järkevämpää puhua erillisistä diskursseista, jotka toki tietenkin vaikuttavat toisiinsa ja ovat dialogissa keskenään? Toinen kysymys on se, missä määrin mainitut tutkimusaineistot ovat tärkeitä nimenomaan *diskursseina*: viralliset päätökset ja asiakirjat ovat varmasti merkittäviä myös historiallisina tosiseikkoina, suoranaisen eivätkä vain diskursiivisen vallankäytön dokumentteina. Etenkin kyselytutkimusten nimittäminen diskurssin tutkimukseksi panee kohottamaan kulmakarvoja.

Voi tietysti sanoa, että humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä käytetään diskurssikäsitettä monissa eri merkityksissä, ja että sen tarkempi määrittelytapa on makuasia. Siitä kuitenkin seuraa tärkeitä tutkimusstrategisia valintoja. Tarkastellessaan tutkimusaineistojaan yhden diskurssin ”aladiskursseina” Raik päätyy osoittelemaan niiden yhteisiä piirteitä – sitä, miten eri aineistot kukin tavallaan korostavat neljää päätavoitetta: Viron EU-liittymisen nopeutta, tehokkuutta, väistämättömyyttä ja asiantuntemukseen pohjautumista. Tekstien tarkastelu erillisinä diskursseina puolestaan nostaisi juuri kiistakysymykset huomion keskipisteeseen ja ohjaisi tutkijan systemaattisesti vertailemaan niiden käsittelyä eri aineistoissa. Esimerkkeinä EU:n ja Viron kotimaisten diskurssien hankauskohdista voisi mainita vähemmistö- ja kansalaisuus-kysymykset sekä sosiaalipolitiikan, joiden käsittely nyt jää yllättävän vähäiseksi. Nimenomaan eri tahoilta esitettyjen mielipiteiden ja vaatimusten välisten *eroavaisuuksien* huolellisempi tarkastelu olisi ehkä avannut uusia, yllättäviäkin näkymiä EU:n komission, Viron hallituksen ja eduskunnan, lehdistökeskustelun ja kansalaismielipiteen välisiin suhteisiin. Voisi esimerkiksi kysyä, eivätkö EU:n suositukset joissain kysymyksissä (esim. työlainsäädäntö, kysymys Viron itärajasta) ole olleet *lähempänä* kansalaismielipidettä kuin hallitusten ja poliittisten puolueiden kannat. Ja eikö EU vähemmistö- ja kansalaisuus-kysymyksissä ole sittenkin vaikuttanut demokratian kannalta myönteisesti, vaikka sen on pitänyt harjoittaa jotain, mikä näyttää Viron hallituksen ja eduskunnan painostamiselta?

Kuten diskurssin käsitettä, on myös tutkimusotteen nimitystä ”diskurssianalyysi” tieteellisessä keskustelussa käytetty monin eri tavoin. Voisi kai kuitenkin sanoa, että sen (ainakin sosiologiassa) tavallisesti ymmärretään edellyttävän materiaalin tutkimista *laadullisesti, tekstikeskeisesti ja systemaattisesti*. Tähän ei ole Kristi Raik kuitenkaan väitöskirjatutkimuksessaan aina pyrkinyt. Ylipäätään tuntuu aineistojen käyttö pikemminkin historiatieteelliseltä kuin diskurssianalyttiseltä: tekstit eivät suinkaan ohjaa tutkimusta, vaan niiden avulla etsitään tukea päätelmille, joihin on jouduttu toista tietä, koko poliittisen prosessin analyysin kautta. Kaikkiaan jää aineiston käsittely hiukan ylimalkaiseksi, abstraktiksi ja yllätyksettömäksi. Tekstien systemaattinen ”lähiluku” olisi varmaan tuonut esille enemmänkin niitä ristiriitoja, joiden olemassaoloon nyt vain vihjataan (s. 177); se olisi myös antanut lisätukea ja enemmän konkreettista sisältöä tutkimuksen pääpäätelmälle – sille, että integraatio-prosessin päätavoitteet olivat omiaan muokkaamaan viro-

---

laista demokratiaa minimalistiseen, eliittikeskeiseen suuntaan.

Raikin tutkimuksen perusvireenä on demokratian ja valtion käsitteleminen laajemmin kuin vain tietyn institutionaalisen järjestelmän ominaisuuksina. Täten hän tuo valtio-opin tutkimuskohteen ja -käytännön lähelle sosiologiaa ja kiinnittää huomion myös siihen valtaan, joka pesiytyy diskursseihin. Jos tämä lähtökohta hyväksytään, on diskurssi-analyysillä varmaan valtio-opillekin paljon annettavaa. Näin siitä huolimatta, että metodin mahdollisuudet eivät vielä tämän väitöskirjan kohdalla täysin avautuneetkaan. Raikin tutkimustyön vahvuudet ovat toistaiseksi valtio-opin perinteisemmällä alueella – poliittisen ja historiallisen tilanteen kokonaisvaltaisessa analyysissä. Viron EU-liittymisprosessia ja yleisemminkin Viron poliittista kehitystä hän

käsittelee sellaisella perusteellisuudella ja asiantuntevuudella, että hänen Turun yliopistossa hyväksytyt tohtorinväitöskirjansa tulee varmasti olemaan paljon luettu niiden keskuudessa, jotka etelänaapurimme politiikasta lähitulevaisuudessa ovat kiinnostuneita.

P.S. Erikseen haluaisin vielä tunnustaa mainita väitöskirjan liitteessä esitetyn hauskan ja persoonallisen kuvauksen NUD*IST-analyysiohjelman opettelusta ja käytöstä; sitä voi suositella opiksi ja rohkaisuksi myös niille opiskelijoille ja tutkijakollegoille, jotka kirjan varsinaisista aiheista eivät etsi tietoa!

MIKKO LAGERSPETZ
